

Vincent Múcska

Bruno z Querfurtu a Uhorsko

Historia Slavorum Occidentis 1(6), 62-73

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

VINCENT MÚCSKA (BRATISLAVA)

BRUNO Z QUERFURTU A UHORSKO

Medzi cieľmi Brunovho pôsobenia na prelome 1. a 2. tisícročia sa nachádzalo aj Uhorsko. Pramene, na základe ktorých by sme mohli jeho tamojšie účinkovanie zrekonštruovať, nám však skôr komplikujú život, než by nám pomáhali. Stavajú nás totiž – tak, ako už aj generácie našich predchodcov – pred takmer neriešiteľné problémy. Pokusy o ich vyriešenie sa napriek všetkým snahám bádateľov dajú označiť iba ako viac alebo menej akceptovateľné hypotézy. Nebude to inak ani s tým, čo budem na nasledujúcich stranách prezentovať ja.

Medzi historikmi sa asi najčastejšie pertraktovala otázka o tzv. Čiernych a Bielych Uhroch¹, ktorí sa v súvislosti s Brunom a vznikom Uhorského kráľovstva spomínajú v troch, resp. štyroch prameňoch: dvakrát vo vlastných Brunových textoch², na dvoch miestach (modifikovane) u kronikára Ademara z Chabannes³ a potom ešte aj v *Povesti vremennych let*⁴. Záznam

---

¹ Slovenčina, podobne ako aj viaceré iné jazyky, rozlišuje medzi pomenovaniami Uhri – Maďari. Uhri sú v tomto zmysle všetci obyvatelia Uhorského kráľovstva – bez ohľadu na ich etnicitu. A keďže v podstate nevieme, o koho pri *Nigri Ungari* išlo, budeme v našom príspevku používať označenie Čierni Uhri.

² *Vita quinque fratrum eremitarum; Vita vel passio Benedicti et Iohannis sociorumque suorum*, cap. 10, [in:] *Catalogus fontium historiae Hungaricae* (CFHH) III, Collegit, revocavit, ... Albinus Franciscus Gombos, Budapestini, 1938, s. 2569–2570. *Bruno Heinrico II regi Germaniae*, [in:] *Diplomata Hungariae Antiquissima I. 1000–1131* (DHA I), ed. Gy. Györffy, Budapestini 1992, č. 7, s. 44–48.

³ *Ademarus Cabannensis, Chronicon Aquitanicum et Francicum (seu) Historia Francorum libri III*, cap. 31, 33, [in:] CFHH I, s. 15–17.

⁴ *Посемь придоша угри белши и наследшиа землю словенску [...] угри почаша быти при Ираклии цари [...] Посих же придоша печенези, паки идоша угри чернии мимо*

z ruských letopisov nám však pri riešení problému zrejme nepomôže. V príslušných pasážach textu sú totiž zmiešané informácie z rôznych období: hovorí sa v nich o bojoch Chazarov s Herakleiom a Peržanmi a o príchode tureckých Bulharov a Maďarov na Balkán, resp. do Karpatskej kotliny. Navyše, časti z nich sú prevzatiami z byzantských prameňov. Pre prípadnú identifikáciu Čiernych a Bielych Uhrov je tak použiteľný len vo veľmi obmedzenej miere – azda len v súvislosti s obdobím príchodu Maďarov do Karpatskej kotliny⁵. Viacerí bádatelia totiž vzťahujú obe tieto pomenovania na tých Maďarov, ktorí na prelome 9. a 10. storočia postupne obsadili Karpatskú kotlinu. Argumentujú nasledovne: keďže sa Pečenehovia v prameni spomínajú iba v súvislosti s Čiernymi Uhrami, išlo o tú časť Maďadov, ktorí v Eteľkôze (Atelkuze)⁶ žili v oblastiach na východ od Dnepra a ktorých ako prvých zasiahol útok Pečenehov. Pred nimi potom unikali okolo Kyjeva smerom na západ⁷. Sándor László Tóth spomenul aj možnosť, že farebné označenie malo u Uhrov aj symbolickú funkciu tak, ako to bolo aj u iných nomádov. Nie však iba v zmysle priradenia „farebných“ etník k jednotlivým svetovým stranám⁸, ale aj tak, že biela mala označovať kmene patriace do vznešenejšej časti kmeňového zväzu (do tej, kde bol aj veľkokniežací kmeň) a čierna zasa kmene z jeho menej vznešenej – a podriadenej časti. Toto farebné rozčlenenie sa malo odzrkadliť aj pri osídlení teritória kmeňového zväzu: ako

---

Киев после же при Олзе [...]. Cit. podľa prílohy štúdie M. Font, *Magyarok a „Povesty vremennih let” -ben*, [in:] *In memoriam Barta Gábor - Tanulmányok Barta Gábor emlékére*, red. I. Lengvári, Pécs 1996, s. 48.

⁵ M. Font, op. cit., s. 43–44. Pre úplnosť ešte uvedme, že citované pasáže z Povesti vremennych let sa stali aj jedným z východísk vášnivo diskutovanej hypotézy o tzv. dvojitom zaujatí vlasti („kettős honfoglalás”, „doppelte Landnahme”), podľa ktorej sa prvá vlna Maďarov mala v Karpatskej kotline usadiť už v 7. storočí. Mali to byť tí Bieli Uhri z „Povesti”, ktorí sa objavili za cisára Herakleia (610–640). Základné informácie pozri v *Korai magyar történeti lexikon* (KMTL), hl. red. Gy. Kristó, Budapest 1994, s. 346–347, heslo kettős honfoglalás.

⁶ Sídelné územie maďarského kmeňového zväzu pred jeho príchodom do Karpatskej kotliny. Jeho lokalizácia nie je jednoznačná. Por. KMTL, s. 203–204, heslo Eteľköz.

⁷ Por. Gy. Kristó, I. Tóth, *Az Orosz évkönyvek néhány magyar vonatkozásáról*, „Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica” 103 (1996), s. 21–29. Podobne aj S.L. Tóth, *A fehér és a fekete magyarok problematikájához*, [in:] *A honfoglalás 1100 éve és a Vajdaság. 1100 godina poseljenja Mađžara i Vojvodina*, Újvidék–Beograd 1997, s. 81–93.

⁸ K farebnej symbolike u nomádov pozri napr. O. Pritsak, *Orientierung und Farbsymbolik. Zu den Farbenbezeichnungen in den altaischen Völkernamen*, „Saeculum” 5 (1954), s. 376–383.

v Etelköze (Atelkuze), tak aj v Karpatskej kotline mali Bieli Uhri osídliť západne ležiace oblasti – v Etelköze tie za Dneprom a v Karpatskej kotline územia za Dunajom⁹.

Kým väčšina autorov sa pri svojich interpretáciách snaží – často aj za cenu veľmi komplikovaných kombinácií – spojiť zmienky o Čiernych a Bielych Uhroch z Povesti vremennych let s informáciami z prameňov západnej proveniencie, tak podľa mňa toto nie je nevyhnutné. Ak aj opatrne akceptujeme tézu, že Povest' vremennych let prináša informáciu o Uhroch z obdobia ich príchodu do Karpatskej kotliny na konci 9. storočia, tak západné pramene – diela Bruna z Querfurtu a kronika Ademara z Chabannes – hovoria o Čiernych Uhroch a o Čiernom a Bielom Uhorsku v situácii o storočie neskoršej – v čase rodiaceho sa Uhorského kráľovstva na začiatku 11. storočia. A kým text Povesti vremennych let je až zo začiatku 12. storočia a jej najstarší zachovaný rukopis dokonca až z konca 14. storočia, západné pramene sú zároveň svedectvami súčasníkov opisovaných udalostí. To samozrejme, ešte nevylučuje, že ruský prameň nemôže hodnoverne zachytiť niečo z udalostí súvisiacich s Uhrami, no komplikované okolnosti jeho vzniku a neskoré zachovanie jednotlivých redakcií nabádajú k veľkej opatrnosti¹⁰.

Pozrime sa teraz bližšie, čo hovoria o Čiernych a Bielych Uhroch texty Bruna a Ademara. Vo *Vita quinque fratrum* Bruno píše:

[...] *Et dimissis Pruzis, quo propter novum sanctum Adelbertum occisum iustior me causa duxisset, Nigris Ungris* [zvýraznil – V.M.], *quo tunc versus in partes orientis navim conscendi, sinistro opere et infirmo humero euangelium portare cepi, hec dicens in corde meo? „Non dederō somnum oculis meis nec requiem temporibus meis, donec inveniam Christum”*¹¹.

Bruno sa teda plavil loďou (z Regensburgu) východným smerom – s najväčšou pravdepodobnosťou po Dunaji. K presnejšej lokalizácii jeho pôsobenia môže podľa Gy. Györffyho¹² prispieť záznam z *Väčšej legendy sv. Štefana*, ktorá vznikla v 80. rokoch 11. storočia pri príležitosti kanonizácie prvého uhorského kráľa, kde sa píše:

[...] *Inde multi presbiteri et clerici, spiritus paracliti compuncti, relictis sedibus propriis elegerunt peregrinari; abbates et monachi nichil proprium habere cupientes*

⁹ S.L. Tóth, op. cit., s. 84–88.

¹⁰ Inštruktívny prehľad o vzniku a jednotlivých redakciách Povesti vremennych let aj s odkazmi na ďalšiu literatúru ponúka M. Font, op. cit., s. 39–41.

¹¹ *Vita quinque fratrum eremitarum*, op. cit., cap. 10.

¹² Gy. Györffy, *István király és műve*, Budapest 1977, s. 173.

*sub tam religiosissimi principis patrocinio regulariter vivere desideraverunt. Inter quos vite religiosus Ascricus pater cum discipulis advenit, quorum unus, Bonifatius nomine, in loco patris constitutus abbas, dum a beato rege causa predicationis in inferiores Ungarie partes esset missus, in cervice percussus gladi, licea postea viveret, non est privatus martyrio*¹³ (zvýraznil – V.M.).

V legende spomínaný Bonifác je podľa Györffyho stotožniteľný s Brunom. Mohol sa dokonca stať aj opátom kláštora v Pécsvárade, no podľa maďarského medievistu môže rovnako dobre ísť aj o legendistický prvok, keď autor legendy využil známu osobnosť k ešte väčšej glorifikácii svojho svätca – prvého uhorského kráľa¹⁴. Čierni Uhri by tak obývali *inferiores Ungarie partes*, teda južné oblasti Maďarmi ovládaného územia.

Bádatelia sa pokúsili o presnejšiu lokalizáciu ich sídelného teritória. V odbornej verejnosti pritom mali – a ešte stále majú – rozhodujúci vplyv názory dvoch najvýznamnejších autorít maďarskej medievistiky nedávnej minulosti – už spomínaného Györgya Györffyho a Gyulu Kristóa. Prvý z nich pokladal za Čiernych Maďarov Kabarov, príslušníkov troch odbojných chazarských kmeňov, ktorí sa ešte v prvej polovici 9. storočia pripojili k Maďarom odchádzajúcim z Chazarského kaganátu. Títo Kabari sa usadili na rôznych častiach Karpatskej kotliny a jedna časť z nich mala sčasti tvoriť aj ľud marošvárskeho kniežat'a Ajtoňa, ktorého pri zjednocovacích bojoch porazil prvý uhorský kráľ Štefan¹⁵.

Gyula Kristó túto interpretáciu na základe chronologických nezrovnalostí (samozrejme) spochybnil a uviedol, argumentujúc podľa mňa presvedčivejšie, že Čiernych Uhrov treba hľadať nie pri rieke Maroš, ale na územiach na pravom dunajskom brehu, pričom s ich pokrstením treba podľa neho spojiť aj založenie Pécsskeho biskupstva roku 1009. So svojím veľkým vedeckým rivalom však súhlasil aspoň v tom, že mohlo ísť o Kabarov, výzorom sa odlišujúcich od ostatného uhorského obyvateľstva¹⁶.

¹³ *Legenda maior S. Stephani regis*, cap. 7, [in:] *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum* (SRH) II, edendo operi praefuit E. Szentpétery, Budapest 1999 (reprint pôvodného vydania Budapeštiní 1937 rozšírený o doslov editorov reprintsu L. Veszprémyho A K. Szováka), s. 382.

¹⁴ Gy. Györffy, *István király*, s. 173, 187.

¹⁵ Gy. Györffy, *István király*, s. 166, 172–173.

¹⁶ Gy. Kristó, *A fekete magyarok és a pécsi püspökség alapítása*, [in:] Gy. Kristó, *Írások Szent Istvánról és koráról*, Szeged 2000, s. 79–87. (Pôvodne v „Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica” 82 (1985), s. 11–16).

Presnejšej lokalizácii sídelného územia Čiernych Uhrov by iste pomohlo, keby sme vedeli identifikovať lokalitu *Prago* spomínanú v celkovo pomerne nespoľahlivej *Vita et passio S. Brunonis et martyris Querfordensis*. Hoci už roku 1934 jej editor uviedol hneď niekoľko možností (Brašov, Braila, [...])¹⁷ a s návrhom stotožniť *Prago* s bližšie neznámym slovanským hydronymom *Pragova/Prahova*, ktoré sa malo vyskytovať niekde medzi Dunajom a Marošom, prišiel György Györffy¹⁸, budeme musieť na presnejšiu lokalizáciu zatiaľ resignovať.

Ak teda mám zhrnúť naše poznatky o probléme sídelného územia Čiernych Uhrov, tak musím konštatovať, že nedokážeme povedať nič presnejšie než to, že s najväčšou pravdepodobnosťou žili v južnom Uhorsku na územiach nad Drávou a pri Dunaji.

Ďalší problém, s ktorým sa v súvislosti s Brunovým pôsobením v Uhorsku treba vyrovnáť, je jeho časové vymedzenie. Keď máme zostaviť chronológiu Brunovho pôsobenia vo vzťahu k Uhorsku, všeobecne sa prijíma, že v Uhorsku bol dvakrát – prvý raz zrejme roku 1003 a druhý raz asi od roku 1006¹⁹. Jeho uhorská anabáza mohla vyzeráť nasledovne: Na jeseň 1002 ho Silvester II. v Ríme poveril misiou. Z Ríma odišiel do Bavorska a v Regensburgu nastúpil na loď do Uhorska. Vzhľadom na poveternostné podmienky ročných období sa to mohlo udiť najskôr na jar roku 1003. Ak išiel *in inferiores Ungarie partes* musel prekonať asi 1000 km, čo mu mohlo trvať asi mesiac²⁰. Pritom sa musel zastaviť na uhorskom kráľovskom dvore, lebo kristianizácia krajiny prebiehala v tomto čase pod patronáciou panovníka. Hoci je to pasáž z legendy, predsa asi bude mať racionálne jadro myšlienka [...] *a beato rege causa predicationis esset missus*. Na juh Uhorska teda mohol doraziť okolo mája 1003. Zotrval tu zhruba rok, lebo v lete 1004 bol už späť v Nemecku a bol vysvätený za misijného arcibiskupa. Z Uhorska teda musel odísť najskôr v máji roku 1004.

---

¹⁷ *Vita et passio S. Brunonis episcopi et martyris Querfordensis. Passio*, cap. 1 [...] *Sanctus ac gloriosus papa Leo, videns constantiam sancti Brunonis desiderio animi eius satisfacere cupiebat dataque benedictione in terram Ungariorum in opus predicationis eum dirigebat. Vir autem Dei devote suscipiebat evangelium predicationis ac felici itinere ad opidum, quod dicitur Prago, pervenit, non paulos socios secum habens itineris*. MGH SS 30,2, ed. H. Kauffmann, s. 1350–1367, tu s. 1363–1364.

¹⁸ Gy. Györffy, *István király*, s. 163.

¹⁹ Pri orientácii dobre posluži Gy. Györffy, *István király*, s. 78–79, 172–173.

²⁰ Por. nižšie.

Po druhý raz prišiel do Uhorska pravdepodobne v prvej polovici roku 1006. Podľa vlastného svedectva sa tu totiž stretol s augsburským biskupom Brunom, bratom nemeckého panovníka Henricha II. a uhorskej kráľovnej Gizely²¹. Skôr to nemohlo byť, lebo Bruno, ktorý sa zapojil do povstania proti svojmu bratovi, sa s Henrichom II. uzmieril roku 1004 a ten ho roku 1006 ustanovil za biskupa v Augsburgu²². A aj keď budúci biskup Bruno bol už aj predtým v Uhorsku (1004), skôr to byť nemohlo, lebo aj keby o ňom Bruno z Querfurtu písal ako o (budúcom) biskupovi, kým boli bratia v nepriateľstve, ťažko by mu Bruno reprodukoval kráľove starosti.

Pri určení časovej hranice, dokedy Bruno v Uhorsku bol, si trochu pomôžeme výpočtami. Budeme pri tom brať do úvahy vzdialenosti Brunových ciest a čas potrebný na ich prekonanie. Vychádzame pritom z kvalifikovaných odhadov viacerých bádateľov, ktorí uvádzajú, že pri prekonávaní vzdialenosti v 11. storočí môžeme u rýchlych poslov počítať s denným výkonom okolo 60 km, pri ostatných cestujúcich sa tento výkon pohyboval v rozpätí 20–30 km za deň²³. Zdá sa že to potvrdzuje aj správa kronikára Ademara z Chabanes. Hoci jeho správy o Uhorsku i o Brunovi sú len málo spoľahlivé, v tom, o čom budem písať, vyzerá, že mu môžeme dôverovať. Ide totiž o údaj z jemu známeho prostredia o púti grófa z Angouleme do Jeruzalema²⁴. Z citovaného textu totiž vyplýva aj to, že na prekonanie vzdialenosti z Angouleme do Jeruzalema suchozemskou cestou gróf a jeho sprievod potrebovali

---

²¹ *Frater vester optime carus episcopus Bruno, cum moram facerem in terra Ungrorum, dixit mihi vos, o rex, piam sollicitudinem circa me habere et valde nimis timere, ne vellem perire. Bruno Heinrico II regi Germaniae, [in:] DHA I, s. 45.*

²² *Lexikon des Mittelalters (LMA), CD-ROM-Ausgabe, Stuttgart-Weimar 2000, heslo Brun; 2. Brun, Bischof von Augsburg.*

²³ Pre 11. storočie pozri napr. R. Elze, *Über die Leistungsfähigkeit von Gesandtschaften und Boten im 11. Jahrhundert. Aus der Vorgeschichte von Canossa 1075–1077, [in:] Histiore comparée de l'administration (4e–18e siècles), Beiheft zu Francia 9 (1980), ed. W. Paravicini, K.F. Werner, s. 3–10.*

²⁴ *Eo tempore Willelmus Egolismensis comes per Baioariam iter agit ad sepulchrum Domini. Comitatus sunt eum Odo Bituricus princeps Dolensis, Ricardus abbas Verdunensis, Ricardus abbas sancti Eparchii Egolismensis, et princeps eius et consiliarius eius Giraldus Fanesinus, et Amalfredus postea abbas, et magna caterva nobilium. Stephanus rex Ungriae cum omni honore eum suscepit et muneribus ditavit. Coepit iter agere mensis Octubris primo die (a. 1026), et pervenit in sanctam civitatem prima ebdomada mensis Marcii, reversusque est tertia ebdomada mensis Iunii ad propria. – Ademarum Cabannensis: Chronicon Aquitanicum et Francicum (seu) Historia Francorum libri III, cap. 65, [in:] CFHH I, s. 16–17.*

čosi viac ako päť mesiacov. Vzdialenosť približne 4500 km prekonalí teda za zhruba 150 dní. To sa rovná dennému výkonu okolo 30 km.

Ak tento poznatok skúsime aplikovať na Brunove cesty a za základ vezmeme informácie z jeho listu kráľovi Henrichovi II.²⁵, tak jeho účinkovanie v Uhorsku bude premietnuté do tabuľky vyzerat' nasledovne:

Jeseň 1002	poverenie misiou Silvestrom II.
1003 ???	prvý pobyt v Uhorsku ???
1004	vysvätený v Merseburgu za misijného arcibiskupa
cca jún 1006	stretnutie s Brunom, augsburským biskupom, v Uhorsku
jún 1007	odchod z <i>inferiores Ungarie partes</i> do Kyjeva – prejde cca 1500 km =>
august 1007	príchod k Vladimírovi
september 1007	mesiac v Kyjeve ... <i>Senior Ruzorum, ... unum mensem retinuit me ...</i>
október 1007 – február 1008	u Pečenehov, odtiaľ späť do Kyjeva
marec / apríl 1008	odchod z Kyjeva do Poľska – opäť musí prejsť cca 1500 km =>
máj / jún 1008	príchod do Poľska <i>Certe dies et menses iam complevit integer annus, quod, ubi diu frustra sedimus, Ungros dimissimus ...</i>
† 9. III. 1009	

Nie je však vylúčené, že Bruno v Uhorsku bol len raz, no o to dlhšie. Citované pramene pripúšťajú aj túto interpretáciu – v tom prípade by sa tam bol prišiel hneď po svojom vysvätení za arcibiskupa roku 1004 a zdržal sa tam až do začiatku leta 1007. Sám píše *ubi diu frustra sedimus* [...]. Či adverbium *diu* v jeho ponímaní znamenalo mesiace a či roky, neviem rozhodnúť.

S časovým vymedzením Brunovho pôsobenia v Uhorsku súvisí ďalšia pomerne ťažko interpretovateľná správa neskoršieho mučeníka, v ktorej opäť spomína Čiernych Uhrov²⁶. Zmienka o *prima legatio Sancti Petri* viedla

²⁵ [...] *Certe dies et menses iam complevit integer annus, quod, ubi diu frustra sedimus, Ungros dimissimus et ad omnium paganorum crudelissimos Pezenegos viam arripuimus. Senior Ruzorum, magnus regno et divitiis, unum mensem retinuit me, et retinens contra voluntatem, quasi qui sponte me perdere voluissem, sategit mecum, ne ad tam inrationabilem gentem ambularem, ubi nullum lucrum animarum, sed solam morte met hanc etiam turpissimam invenirem.* – Bruno Heinrich II regi Germaniae, DHA I, s. 45.

²⁶ [...] *Ego autem nunc flecto ad Pruzos, ubi qui precessit, precedere debet, qui illa omnia fecit, et nunc facere debet, clemens Deus et senior meus preciosissimus Petrus. Audivi etiam de*

maďarského editora k tomu, že napísanie listu kladie na začiatok roka 1009. V tomto roku bol v Uhorsku totiž pápežský legát Azo, ktorý istý čas zrejme dozeral na budovanie cirkevnej organizácie.

Samostatná uhorská cirkevná provincia so štyrmi biskupstvami sa vytvorila v rokoch 1000–1001, pričom takmer celá západná časť kráľovstva, Zadunajsko (*pars Transdanubiana*), bola cirkevne podriadená biskupovi vo Vespréme²⁷. Pri založení ďalších biskupstiev na tomto území – keďže išlo o chýlostivý akt rozdelenia diecézy – bol nevyhnutný súhlas dotknutého biskupa²⁸. Preto bola v Uhorsku žiaduca prítomnosť vysokej cirkevnej autority. V zakladacej listine Pécsskeho biskupstva z 23. augusta 1009 je uvedené, že pri akte bol prítomný aj kardinál Azo²⁹. Je takmer isté, že kardinál sem neprišiel len na tento jednorazový akt, ale že sa v Uhorsku zdržiaval už predtým a vystavenie listiny, či listín, ktoré potvrdzovali novú podobu uhorskej cirkevnej organizácie, bolo vyvrcholením jeho tamojšieho pôsobenia. Nie je vylúčené, že dohliadal aj na – Brunom neschvaľovanú – násilnú misiu medzi Čiernymi Uhrami, ktorých pokrstenie bolo zavŕšené – ako predpokladal Gyula Kristó – založením biskupstva v Pécsi³⁰. Avšak viac ako ročné pôsobenie legáta v čerstvo kristianizovanej krajine by v tomto období bolo dosť výnimočné, najmä ak v osobe Aza išlo o kardinála-biskupa ostijského a pápežského bibliotekára³¹, teda funkcionára, ktorý v hierarchii rímskej cirkvi nasledoval hneď za pápežom.

Nigris Ungris, ad quos, que nunquam frustra vadit, Sancti Petri prima legatio venit, quamvis nostri – quod Deus indulgeat – cum peccato magno aliquos cecarent; quia conversi omnes facti sunt christiani. [...], Bruno Heinrico II regi Germaniae, DHA I, s. 46.

²⁷ Por. V. Múcska, *O prvých uhorských biskupstvách*, „Historický časopis“ 51 (2003), č. 1, s. 12–14. (Vyšlo aj po anglicky *About the first Hungarian bishoprics*, [in:] *East Central Europe at the turn of the 1st and 2nd millennia*, ed. V. Múcska, M. Daniš, Bratislava 2002, s. 119–139 (= *Acta Historica Posoniensia II*) a po maďarsky *Az első Magyarországi püspökségekről*, „FONS“ 12 (2005), č. 1, s. 3–28.)

²⁸ Presadiť takéto rozhodnutie si bez spolupráce prílušných cirkevných hodnostárov nedovolil dokonca ani Oto I., keď sa usiloval založiť Magdeburgské arcibiskupstvo. Hoci mal pápežský súhlas, s realizáciou svojho zámeru musel počkať až do smrti halberstadského biskupa Bernharda (február 968), ktorý až do konca života nesúhlasil s vyňatím Magdeburgu zo svojej diecézy Pozri A. Hauck, *Kirchengeschichte Deutschlands III*, Leipzig 1906, s. 121–125.

²⁹ DHA I, č. 9/I, 9/II., s. 54–59.

³⁰ Ako v pozn. č. 15.

³¹ DHA I, s. 58.

Podľa mňa netreba za každú cenu spájať legáciu kardinála Aza s *prima legatio Sancti Petri*. Niekedy od druhej polovice roka 1007 mohlo v Uhorsku pôsobiť aj iné – v prameňoch okrem Brunovho listu nedoložené – poslanstvo z kúrie, ktorého jedným z cieľov bolo aj podporiť kráľa Štefana, aby, hoci aj násilím doviedol Čiernych Uhrov ku kresťanstvu. Po úspešnej kristianizácii južných oblastí Zadunajska mohol nový pápežský vyslanec, kardinál Azo, roku 1009 dozerat' na dismembráciu veľkej vesprímskej diecézy a následne potvrdiť vznik nových biskupstiev na území Zadunajska³². Svedčiť by o tom azda mohlo aj to, že vtedajší pápež Ján XVIII. (1004–1009), napriek tomu, že bol zvolený na Petrov trón z vôle rímskeho patricijského rodu Crescentiovcov, sa ako rímsky biskup správal pomerne autonómne a bol aktívny aj za hranicami Apeninského polostrova³³. Azovo vyslanie mohlo byť tak reakciou na správy prvého rímskeho poslanstva o úspešnej kristianizácii Čiernych Uhrov a potrebe zriadiť ďalšie biskupstvá.

Aj keď vezmeme do úvahy pomalý prenos správ, Bruno ku koncu roka 1008 už o kristianizácii Čiernych Maďarov, u ktorých on sám nemal úspech³⁴, mohol vedieť. Správy sa k nemu mohli dostať ešte počas pobytu na Rusi alebo až v Poľsku, prípadne na ceste do niektorých z týchto destinácií. Preto pokladám za primeranejšie datovať vznik Brunovho listu do konca roku 1008, ako to urobila už aj jeho poľská editorka Jadwiga Karwasińska³⁵.

Napokon mi ešte ostáva vyjadriť sa k problému, koho vlastne v časoch Bruna z Querfurtu pod pomenovaním Čierni / Bieli Uhri máme hľadať. Už sme spomínali, že dvaja veľkí maďarskí medievisti sa výnimočne zhodli

³² Nie je vylúčené, že Azo posobil v Uhorsku dlhodobo. László Koszta, autor príslušnej časti najnovších dejín Pécsskeho biskupstva, predpokladá, že ostijský biskup a kardinál sa v Uhorsku zdržiaval – aj v súvislosti s kristianizáciou Čiernych Uhrov – už od začiatku roka 1008. Por. *A pécsi egyházmegye története I. A középkor évszázadai*, ed. T. Fedeles, G. Sarbak, J. Sümegi, Pécs 2009, s. 26. Vzhľadom na Azove funkcie v Ríme (a aj vzhľadom na našu rekonštrukciu chronológie pôsobenia Bruna v Uhorsku) však pokladáme za málo pravdepodobné, aby kardinál v Ríme absentoval až dva roky.

³³ B. Schimmelpfennig, *Das Papsttum. Von der Antike bis zur Renaissance*, Darmstadt 1988, s. 142, 145. Por. aj LMa, heslo *Johannes*, 34. *Johannes XVIII., Papst*.

³⁴ V diskusiách zaznel aj názor, či by za slovným spojením *Sancti Petri prima legatio* nemohol skrývať sám Bruno, ktorý získal misijné splnomocnenie priamo od pápeža. Nepokladám to za pravdepodobné: ak by to bolo tak, Bruno by k zmienke o legácii nepripojil slová *que nunquam frustra vadit* zvlášť, keď v tom istom liste na inom mieste o sebe vo vzťahu k Uhrom píše *ubi diu frustra sedimus, Ungros dimisimus* [...]. Por. DHA I, s. 45–46.

³⁵ *Epistula Brunonis ad Henricum regem*, [in:] *Monumenta Poloniae Historica*, series nova, t. IV, fasc. 3, rec., ed. J. Karwasińska, Warszawa 1973, s. 90.

na tom, že Čierni Uhri boli v skutočnosti Kabarmi. Iní bádatelia však ponúkli ešte celé priehrdtie ďalších možností³⁶. V otázke presnej identifikácie som však opäť skeptickejší ako moji predchodcovia. Podľa mňa totiž treba vyjsť z toho, či označenie Čierni a Bieli Uhri bolo sebaapomenovaním alebo ich tak nazvali tí, ktorí o nich písali. Podľa súčasného stavu poznania ide jednoznačne o meno, ktoré Uhrom dali „zvonka“³⁷. Viackrát sme už uviedli, že ak odhliadneme od zmienok v Povesti vremennych let, s názvom Čierni Uhri (resp. Čierni a Bieli Uhri a Čierne a BieleUhorsko) sa okrem Bruna stretáme iba v diele Ademara z Chabannes³⁸. Pritom jeho kronika – najmä pokiaľ ide o údaje o dianí mimo Akvitánie, resp. Francúzska – sa neteší veľkej dôvere³⁹. Ademar však vo vzťahu k Uhorsku zachytil viacero informácií, ktoré iné pramene nepotvrdzujú. Ide napríklad o údajné kmotrovstvo Ota III. voči uhorským kniežatám či o odovzdanie kopije ako panovníckej insígnie Gejzovi (Štefanovi) Otom III. Podľa novších výskumov tieto informácie, hoc aj inde nepotvrdené, môžu mať racionálne jadro. Ademar totiž s najväčšou pravdepodobnosťou čerpal svoje znalosti o stredovýchodnej Európe takmer výlučne od ústnych informátorov. Pri písaní svojho diela sa zaujímal predovšetkým o dianie v ríši a skrze túto prizmu sa k nemu dostali aj správy o sv. Vojtechovi, Brunovi a miestach ich účinkovania, mnohé z nich však už skomolené a zdeformované⁴⁰. Takto sa dozvedel aj o Brunovi a Čiernych Uhroch. (Je iba málo pravdepodobné, že čítal Brunov Život piatich bratov pustovníkov a jeho list Henrichovi II., hoci vylúčiť to nemožno.) Preňho v podstate nezrozumiteľnú informáciu o Čiernych Uhroch preto doplnil

³⁶ Dobrý prehľad názorov možno nájsť v štúdií Sándora Lászlóa Tótha citovanej v pozn. č. 6.

³⁷ K pomenovaniu Uhrov/Maďarov v sledovanom období pozri A. Róna-Tas, *A honfoglaló magyar nép. Bevezetés a korai magyar történelem ismeretébe*, Budapest 1997, s. 209–242.

³⁸ cap. 31: *Quod exemplum eius secutus Brunus episcopus, petit imperatorem, ut pro eo iuberet consecrare in sede sua episcopum quem elegerat, nomine Odolricum. Qua facto, et ipse humiliter abiit in provinciam Ungriam, quae dicitur Alba Ungria ad differentiam alteri Ungrie Nigre, pro eo quod populus est colore fusco velut Etiopes*; cap. 33: *Stephanus rex Ungrie bello appetens Ungriam Nigram, tam vi quam timore et amore ad fidem veritatis totam illam terram convertere meruit.* – Ademar Cabannensis, *Chronicon Aquitanicum et Francicum (seu) Historia Francorum libri III*, [in:] CFHH I, s. 16.

³⁹ Koncízne zhrnutie o kronikárovi a jeho diele aj s odkazmi na ďalšiu literatúru pozri vo L. Veszprémy, *Ademar de Chabannes krónikákának magyar vonatkozásai. Textus és kontextus*, „Századok” 137 (2003), s. 459–462.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 463–467.

vlastným vysvetlením, že Čierni a Bieli Uhri sa od seba odlišujú farbou pokožky. Nebola to teda informácia, ktorá by sa zakladala na kronikárovom autentickom poznaní, ale prevzatá sprostredkovane, navyše v kontexte rozprávania o účinkovaní veľkého misionára a mučeníka a informácií o zjednocovacích bojoch kráľa Štefana⁴¹.

Keď to zhrniem, tak mi vychádza, že bezprostredné a spoľahlivé údaje o Čiernych Uhroch sú iba v textoch Bruna z Querfurtu, pričom ten ich pomenovanie nepokladal za potrebné nijako ďalej vysvetľovať. Počítal teda s tým, že jeho čitatelia budú vedieť o koho ide. Použitím atribútu „čierni“ využil v kresťanskej symbolike všeobecne známe spojenie čiernej farby s hriechom a diablom, prenesene teda s pohanstvom v protipóle k (bielou symbolizovanej) viere, pravde, radosti⁴². Som o tom presvedčený tým viac, že v diele Konštantína Porfyrogenneta, ktoré bolo koncipované iba približne o pol storočia skôr, než sa Bruno dostal do Uhorska, je síce relatívne mnoho zmienok u Maďaroch/Uhroch, no o ich rozdelení na Čiernych a Bielych tam nie je ani riadok. Učený cisár pritom spomína Bielych Chorvátov a Bielych Srbov (a aj Biele /Veľké/ Chorvátsko)⁴³.

---

⁴¹ Medzi Ademarovými informátormi boli akiste aj účastníci úspešnej púte do Svätej zeme, ktorí prechádzali Uhorskom. Je možné aj to, že v južnom Uhorsku skutočne videli výzorom tmavšie obyvateľstvo, ako v severnejšie položených oblastiach krajiny a potom o tom Ademarovi rozprávali. No aj keby sme akceptovali predpoklad, že v prípade Čiernych Uhrov išlo skutočne o chazarských Kabarov (ktorí boli podľa všetkého počernejší, než ostatné obyvateľstvo Karpatskej kotliny), predsa si myslím, že v prípade akvitánskeho kronikára pôjde skôr o typický príklad vysvetlenia na základe stredovekej „etnografie“ – aplikovaní predstavy o odlišnom etniku.

⁴² Podobne uvažuje aj László Koszta v *A pécsi egyházmegye története I.*, op. cit., s. 22. K symbolike farieb pozri napr. LMa, op. cit., heslo *Farbe, Färber, Farbensymbolik*.

⁴³ Constantinus Porphyrogenitus, *De administrando imperio* [DAI], c. 31, 32, [in:] *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai, Fontes Bizantini historiae Hungaricae aevi ducum et regum ex stirpe Árpád descenduntium*, ed. Gy. Moravcsik. Budapest, 1988, s. 39. V jeho podaní sú však bieli Chorváti a bieli Srbi (aj) nepokrstenými. Ďalší výskyt „farebných“ charakteristík jednotlivých etník (Bieli Huni, Čierni Bulhari) pozri P. Király, *A honalaptól a honfoglalásig. A kalandozások és a honfoglalás éve*, Nyíregyháza 2006, s. 125–131.

Bruno of Querfurt and Hungary

In his paper Vincent Múcska seeks to explore the links between St. Bruno of Querfurt and Hungary in the early eleventh century. First, the Slovak historian addresses the issue of White and Black Hungarians, terms that are present in a variety of medieval sources, i.e., *The Tale of Bygone Years* or *De administrando imperio*, the work of the Byzantine Emperor Constantine VII Porphyrogenitus. The author examines also the route of St. Bruno to Hungary and briefly presents his missionary activity in the area (1002–†1009). Furthermore, Vincet Múcska outlines the activity and the reasons for the presence of the papal legate Azzo in Hungary in 1009. Finally, the author attempts to provide his own explanation of the reasons for distinguishing between White and Black Hungarians.

Translated by: Agnieszka Tokarczuk